

АНОТАЦІЯ

Назва дисципліни/освітнього компоненту	Робота з групами девіантних підлітків
Компонент освітньої програми	Вибірковий
Загальна кількість кредитів та кількість годин для вивчення дисципліни	3,0 кредити / 90 годин
Вид підсумкового контролю	Залік
Мова викладання	Українська
Викладач	Луцик Галина Олександрівна, старший викладач кафедри вікової та педагогічної психології
CV викладача (in) на сайті кафедри	https://psuhologia.rshu.edu.ua/kafedra/kafedra-vikovoї-ta-pedahohichnoi-psykholohii/sklad-kafedri/9-uncategorised/119-lutsyk-halyna-oleksandrivna
E-mail викладача:	halyna.lutsyk@rshu.edu.ua

Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Робота з групами девіантних підлітків» є:

1. Ознайомити здобувачів вищої освіти з теорією і практикою дослідження проблеми девіантної поведінки у психологічній науці.
2. Навчити майбутніх психологів розуміти та аналізувати першоджерела, перетворювати їх з матеріалу для ознайомлення на матеріал для дослідження.
3. Розвивати уміння застосовувати психологічні технології впливу на групову динаміку та сприяння соціальній адаптації неповнолітніх.

Досягнення мети забезпечується за рахунок виконання вправ та індивідуальних завдань, спрямованих на розвиток креативності майбутніх фахівців. В процесі навчання формуються такі риси особистості, як самостійність у розвитку пізнавальних інтересів, логіка і здатність аналітичного мислення, відповідальність під час прийняття рішень, пам'ять, увага, мовна інтуїція, вміння та навички самостійної та колективної роботи тощо.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Робота з групами девіантних підлітків» є:

- визначити методи застосування психологічних знань у роботі з підлітками-девіантами;
- розуміти значення психологічних досліджень проблеми девіантної поведінки підлітків;
- засвоїти зміст та завдання психологічних досліджень проблеми девіантної поведінки підлітків;
- сприяти застосуванню психологічних знань у практиці роботи психолога з підлітками-девіантами.

Компетентності та результати навчання, формуванню яких сприяє дисципліна (взаємозв'язок з нормативним змістом підготовки здобувачів вищої освіти, сформульованим у термінах результатів навчання у Стандарті).

Згідно з вимогами стандарту дисципліна забезпечує набуття здобувачами вищої освіти компетентностей:

I. Інтегральна компетентність – здатність розв’язувати складні спеціалізовані задачі у галузі середньої освіти та психології, що передбачають застосування теоретичних знань і практичних умінь з наук предметної спеціальності, педагогіки, теорії та методики навчання, основних психологічних теорій та методів і характеризуються комплексністю та невизначеністю умов організації освітнього процесу в закладах середньої освіти.

II. Загальні компетентності:

ЗК 2. Знання та розуміння предметної області та усвідомлення специфіки професійної діяльності.

ЗК 4. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

ЗК 5. Здатність працювати в команді.

ЗК 7. Здатність застосовувати набуті знання у практичних ситуаціях.

III. Фахові компетентності спеціальності (ФК):

ФК 12. Здатність виконувати власне дослідження (проект), узагальнювати й оприлюднювати результати діяльності з розроблення актуальної проблеми (у фахових виданнях, виступах тощо); застосовувати елементи теоретичного й експериментального дослідження в професійній діяльності.

ФК 17. Здатність використовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій.

ФК 18. Здатність самостійно планувати, організовувати та здійснювати психологічні дослідження.

ФК 20. Уміння організовувати і надавати психологічну допомогу (індивідуальну, групову).

Програмні результати навчання:

ПРН 16. Аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв’язання.

ПРН 17. Обирати та застосовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій (тести, опитувальники, проєктивні методики тощо) психологічного дослідження та технології психологічної допомоги.

ПРН 18. Формулювати мету, завдання дослідження, володіти навичками збору первинного матеріалу, дотримуватися процедури дослідження, критично оцінювати достовірність одержаних результатів психологічного дослідження, формулювати аргументовані висновки.

ПРН 19. Складати та реалізовувати програму психопрофілактичних та просвітницьких дій, заходів психологічної допомоги у формі лекцій, бесід, круглих столів, ігор, тренінгів, тощо, відповідно до вимог замовника.

Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретичні аспекти девіантної поведінки у підлітковому віці

Тема 1. Девіантна поведінка як предмет наукового пізнання.

Зміст поняття «девіантна поведінка» у сучасній психологічній науці. Теоретичні підходи до аналізу девіантної поведінки: філософський, правовий, соціологічний, біологічний, психологічний, педагогічний.

Девіантна поведінка у екзистенційній психології: екзистенціальна фрустрація і екзистенціальний вакуум (В. Франкл); екзистенціальні протиріччя (Е. Фромм). Девіантна поведінка в гуманістичній психології: блокування процесу самоактуалізації (К. Роджерс). Девіантна поведінка з позиції психоаналітичного напрямку (З. Фрейд, К. Юнг, А. Адлер, О. Ранк, Е. Берн). Девіантна поведінка як результат наuczіння (І. Павлов, Дж. Уотсон, Б. Скінер). Девіантна поведінка з позиції соціально-когнітивної теорії (А. Бандура).

Тема 2. Нормативна регуляція соціальної поведінки та поведінкові відхилення

Поняття соціальних норм, їх роль у соціалізації індивіда. Функції соціальних норм. Класифікація соціальних норм. Регулювання соціальних взаємин. Особливості соціальної ситуації розвитку підлітків. Поняття нормативної регуляції поведінки та її вплив на поведінку

особистості. Поведінкові відхилення. Історична та соціально-психологічна сутність поняття норми як визначальної основи розуміння девіантності.

Тема 3. Чинники девіантної поведінки особистості

Поняття про детермінацію девіантної поведінки. Основні підходи до пояснення причин девіантної поведінки: психоаналітичний, когнітивний, гуманістичний. Зовнішні умови соціального середовища як причини девіантної поведінки. Внутрішньоособисті причини девіантної поведінки.

Чинники, що зумовлюють девіантну поведінку особистості: соціальні, соціально-психологічні, психолого-педагогічні, індивідуально-психологічні. Важковиховуваність та її витоки. Когнітивний дисонанс. Гіперздібності.

Суб'єктивні (генетичні, психологічні) та об'єктивні (мікросоціальні та макросоціальні) чинники виникнення девіантної поведінки.

Тема 4. Сім'я як соціально-педагогічний чинник девіантної поведінки

Сім'я як інститут соціалізації дитини. Види сімей. Стили сімейного виховання. Чинники соціального ризику, що негативно позначаються на функціях сім'ї. Поняття неблагополучної сім'ї. Педагогічно неспроможні сім'ї. Класифікація відхилень у поведінці дітей у сім'ї. Соціально-психологічний супровід сімей з дітьми-девіантами. Етапи роботи психолога з сім'єю підлітка-девіанта. Методики вивчення впливу сім'ї на виникнення девіацій.

Тема 5. Заклади освіти як чинники девіантної поведінки підлітків

Заклад освіти як інститут соціалізації підлітків. Форми негативних педагогічних впливів у школі. Стили педагогічного спілкування. Особливості ставлення педагога до дитини з девіантною поведінкою. Психолого-педагогічні рекомендації щодо забезпечення у школі позитивного мікроклімату. Методики виявлення труднощів шкільної соціалізації.

Тема 6. Група ровесників як чинник девіантної поведінки

Поняття та функції референтної групи. Неформальні угруповання неповнолітніх. Підліткова субкультура як інститут соціалізації. Чинники, які спричиняють переростання стихійних та спонтанних вуличних груп у протиправні. Конформізм підлітків. Методики вивчення впливу групи на особистість неповнолітнього.

Тема 7. Проблема класифікації поведінкових відхилень

Поняття про класифікацію девіантної поведінки. Психологічна класифікація девіантної поведінки. Медична класифікація девіантної поведінки. Асоціальна і аморальна поведінка. Делінквентна (протиправна) і кримінальна (злочинна) поведінка. Адиктивна поведінка. Зловживання алкоголем, уживання наркотиків, суїцидальна поведінка. Різновиди віктимної поведінки. Вандалізм. Ризикована поведінка.

Тема 8. Вікові аспекти девіантної поведінки

Особливості виникнення опору виховним впливам у дошкільному віці: несприятливий стиль і умови сімейного виховання, дефіцит спілкування з батьками та однолітками тощо.

Шкільна дезадаптація, відсутність навичок взаємодії з соціумом як передумови девіантної поведінки молодшого школяра.

Вікові особливості становлення особистості підлітка, їх вплив на відхилення в поведінці. Почуття «дорослості» як суперечність між орієнтацією на самостійність і відсутність відповідного життєвого досвіду, посилення орієнтації на однолітків і зростання залежності поведінки від групових норм як передумови девіантної поведінки підлітків. Особистісні відхилення в підлітковому віці (синдром відчуження, реалізація, деперсоналізація, депресія, дисморфофобія), їх вплив на відхилення в поведінці підлітків.

Характерологічні прояви девіантної поведінки у підлітковому віці.

Тема 9. Гендерні аспекти девіантної поведінки

Гендерно-рольові особливості підлітків-девіантів. Неадекватна гендерна соціалізація та девіантна поведінка. Неадекватне статеве виховання в сім'ї, неадекватні гендерні стереотипи, відсутність гендерної просвіти як чинники девіантної поведінки. Гендерні особливості виховання підлітків з девіантною поведінкою. Гендерні особливості прояву девіантної поведінки.

Змістовий модуль 2. Напрямки роботи психолога з підлітками девіантної поведінки

Тема 10. Соціально-психологічна діагностика девіантної поведінки у підлітковому віці

Принципи психологічної діагностики підлітків-девіантів: системний підхід, індивідуальний підхід, принцип педагогічного оптимізму, прогностичність тощо.

Методи психологічної діагностики підлітків-девіантів. Метод спостереження. Предмет спостереження за поведінкою осіб з девіаціями. Параметри фіксації особливостей поведінки і зовнішнього вигляду осіб з девіантною поведінкою під час спостереження (за Н.Ю. Максимовою): загальний зовнішній вигляд, особливості мовлення, соціальна поведінка, настрої, ставлення до обстеження, особливості діяльності під час обстеження. Етапи спостереження. Карта спостережень Д. Скотта. Бесіда як метод дослідження девіантної поведінки особистості. Вимоги до проведення бесіди з особами з девіантною поведінкою. Основні прийоми методу бесіди в роботі з девіантними особами. Тестування як метод дослідження девіантної поведінки особистості.

Методика діагностики схильності до девіантної поведінки (О. М. Орел). Тест Люшера. ПДО Личко. Опитувальник Р. Кеттела.

Тема 11. Психологічне консультування підлітків з девіантною поведінкою

Психологічне консультування особистості з девіантною поведінкою. Інформування клієнта. Стратегії інформування клієнта. Особливості фокусування уваги під час інформування. Навчання навичкам саморегуляції в процесі психоконсультування. Навчання способам (механізмам) психологічного захисту: раціоналізація, проекція, витіснення, ідентифікація, компенсація, гіперкомпенсація, фантазування, домінуючі або надцінні ідеї. Особливості організації консультування із застосуванням методів раціональної терапії (П. Дюбуа), логотерапії (В. Франкл), психології самореалізації (А. Маслоу), позитивної психотерапії (Н. Пезешкіан), когнітивної терапії (А. Бек), раціонально-емотивної терапії (А. Елліс) у роботі з особами з девіантною поведінкою.

Тема 12. Психологічна корекція девіантної поведінки підлітків

Психологічна корекція девіантної поведінки. Цілі психокорекції в роботі з девіантними особистостями. Види стратегій психокорекції (Ю.С. Шевченко). Аутотренінг. Прогресивна м'язова релаксація. Методика біологічного зворотного зв'язку. Нейролінгвістичне програмування. Психодрама. Корекційна програма для важковиховуваних школярів (за Ключе). Прийоми корекційно-виховного впливу на підлітків-девіантів (Ю. Клейберг).

Тема 13. Психологічна терапія у роботі з підлітками-девіантами

Психотерапія в роботі з особами з девіантною поведінкою. Цілі психотерапії. Сугестивні методи психотерапії: гіпноз, гетеросугестія, аутосугестія. Психоаналітичні методи: метод вільних асоціацій, реакції переносу і супротиву. Гештальттерапія: вправи, спрямовані на розширення свідомості з використанням принципу «тут і тепер»; формування завершених гештальтів за допомогою інтеграції протилежностей; робота з мріями тощо.

Тема 14. Психологічні умови профілактики девіантної поведінки у підлітковому віці

Системний підхід до профілактики девіантної поведінки. Соціально-психологічні механізми впливу на особистість (переконання, навіювання, психічне зараження, наслідування тощо) та їх урахування в профілактиці і подоланні відхилень у поведінці дитини.

Профілактика відхилень у поведінці дитини як комплекс соціально-психологічних і педагогічних заходів, спрямованих на виявлення і корекцію умов, що сприяють проявам девіацій. Пропаганда здорового способу життя, створення сприятливого соціально-психологічного клімату в мікросоціальному оточенні дитини, створення можливостей для самореалізації особистості як передумови попередження відхилень у поведінці.

Тема 15. Методика встановлення контакту психолога з підлітками-девіантами

Проблема взаємовідносин між підлітком і дорослим. Контактне спілкування: поняття, мета. Стадії взаємодії психолога з підлітками-девіантами. Тактика поведінки у взаємодії з підлітками девіантної поведінки.

Змістовий модуль 3. Робота психолога з окремими формами девіантної поведінки

Тема 16. Методика роботи психолога з агресивними підлітками

Агресія: поняття, характеристики, елементи. Джерела та чинники агресивної поведінки підлітків. Класифікація видів агресії. Типологія агресивних підлітків. Вандалізм як форма агресивної поведінки. Методика психологічної діагностики агресивної поведінки. Програма психолого-педагогічної корекції агресивності.

Тема 17. Булінг як психолого-педагогічна проблема у середовищі підлітків

Поняття булінгу. Механізми, які спричиняють розповсюдження шкільного булінгу. Форми шкільного булінгу. Типологія кривдників (булерів). Ознаки того, що діти є об'єктом булінгу. Заходи щодо профілактики булінгу в школах.

Тема 18. Методика роботи психолога з підлітками, схильними до суїцидальної поведінки

Поняття суїциду та суїцидальної поведінки. Особливості суїцидальної поведінки у підлітків. Структура суїцидальної поведінки. Зовнішні форми суїцидальної поведінки. Чинники підліткових суїцидів. Типи суїцидальної поведінки у підлітків. Методика діагностики схильності до суїцидальних станів. Психологічна профілактика суїцидів. Напрями роботи психолога щодо профілактики суїцидальної поведінки підлітків.

Тема 19. Методика роботи психолога з підлітками делінквентної поведінки

Поняття делінквентної поведінки. Поняття та види правопорушень. Детермінанти делінквентної поведінки неповнолітніх. Типологія неповнолітніх делінквентів за мотиваційними та особистісними характеристиками. Типи особистості неповнолітніх правопорушників за спрямованістю. Характерні риси особистості делінквентів. Методики виявлення схильності до делінквентної поведінки. Програма профілактики правопорушень серед неповнолітніх. Напрями профілактичної діяльності щодо подолання делінквентних проявів у поведінці неповнолітніх.

Тема 20. Психологічний супровід неповнолітніх в місцях позбавлення волі

Типи неповнолітніх злочинців, які перебувають в місцях позбавлення волі. Соціальна та психологічна адаптація неповнолітніх до умов соціальної ізоляції. Чинники адаптації неповнолітніх до перебування в місцях позбавлення волі. Етапи роботи психолога з неповнолітніми засудженими. Психічні стани неповнолітніх, які перебувають в умовах соціальної ізоляції. Методи корекції та ресоціалізації неповнолітніх злочинців. Підготовка неповнолітніх до виходу з місць позбавлення волі.

Тема 21. Методика роботи психолога з підлітками адиктивної поведінки

Поняття та види адиктивної поведінки. Форми залежної поведінки. Ознаки залежної поведінки. Стадії розвитку адиктивної поведінки. Психологічна готовність до адиктивної поведінки. Загальні етапи діяльності щодо профілактики залежностей неповнолітніх. Методики дослідження схильності до залежної поведінки. Програма роботи з підлітками, які мають залежності.

Тема 22. Особливості роботи психолога з підлітками, які мають інтернет-залежність

Поняття та особливості інтернет-залежності. Ознаки інтернет-залежності. Психологічні аспекти інтернет-залежності підлітків. Психологічні детермінанти формування інтернет-залежності. Негативний вплив інтернет-залежності на особистісний розвиток підлітків. Методики виявлення залежності від віртуальної реальності. Стратегія роботи з підлітками, які мають інтернет-залежність.

Тема 23. Робота з підлітками, схильними до хімічних адикцій

Поняття та види хімічних залежностей. Особливості зловживання ПАР серед підлітків. Чинники ризику вживання ПАР. Психологічні аспекти алкоголізму та наркоманії неповнолітніми. Мотиви вживання спиртного підлітками. Профілактика алкоголізму серед підлітків. Особливості накопичення знань про наркотики і формування ставлення до них у різних вікових групах. Первинна профілактика зловживання ПАР. Підходи до профілактики куріння в школах.

Тема 24. Методика роботи з підлітками, які мають надцінні психологічні захоплення

Ознаки надцінних психологічних захоплень. Варіанти надцінних захоплень. Ознаки, характерні для осіб, залежних від азартних ігор. Шляхами профілактики фанатизму. Рекомендації щодо профілактики дисморфоманійних уявлень. Профілактика фізичних адикцій.